

DONOSTIA. ¹

«¡O tempora! ¡O mores!»

Zenbait urte abetan dago Donostia, lore bat egoten dan bezela udaberrian; aunditzen, edertzen eta jendez estalitzen ainbesteraño, nun ez duben izango leku geyago denbora guchi barrun.

Orregatikan zerbait esan dezatan oraingo Donostiaren gañean, lenbizi ekarriko det gogora denbora bateko Donosti chikiya, oraingo edertasun aundiyan bukatzeko.

I.

Alako poz aundi bat arkitutzen det, gogora ekartzen detan guztian gure erri maitagarriya. ¿Eta nola ez? Nere oroitzetik ez badira oraindik iñoiz jua nere gazte denborako jolas tokiyak?

Amaika bider gurasoak esaten zidaten:

—Etzerate biziko beñere oraingo gaztiak, bizi zeraten moduban; jeiki eta eskolara, eskolatik irten eta *baratzara*, *baratzatik* bazkaltzera, eta *prosterako* dauden gaztañak jan, beren chanda etorri bañon lenago.

¡Al!... Bejon dei zutela!—

Gañera makiña bat bider joaten giñan pillota plazara *kintuak* ibiltzen ziranian pillotan, abei pillotak arrapatu, eta alegin guztia-kin bota, eta murallari pasatzeko asmuhan.

---

(1) Composicion señalada con *mencion honorífica* en los Juegos florales celebrados en esta Ciudad en 1888. (Véase pág. 567 del tomo XIX)

Farra-garriena izaten zan, *piperra* egiten genubengan, kayera jaunaz. Nola Habanatikana etortzen ziran ontzi asko azukre kajaz betiak, abei zuloak egin eta gaurko *Mallorquinako karameluak* bañon gusto geyagorekin jaten genuen, andik isuritzentzan azukria.

¡Non da orduko kayeko jendia, non orduko ontzi olezko aundi ayek, eta non dira gizon indartsu ayek aritzen ziranak *deskargan* kantatubaz gogotik

Astua michelio
Arribando;
Bitoria bitoria
Chibiri biri bon bon!

Denbora ayetan San Juan bespera etortzeko oso larri izaten giñan; alkartutzen giñan iru edo lau *kuadrilla*, eta arratseko zortzi-etako ortan, abiyatzen giñan Tolosara oñez, gure alpraeta churriekin eta irrinzika, zeñek obetuago egin, noizian beñ eranzunaz urrutitik besteen batzuben, alderatubaz Tolosara uste gabe, illargitan, esnatubaz lotan zeuden Tolosar danak. Askotan aditu izan diyotet ango erritarrai, gure irrintziyak izaten omen zirala, lenbiziko ezkill-soñubak San Juan egunian Tolosan.

Onentzaro gabian berriz, emen izaten genituben inguruko base-rritar geyenak, beren makillak lagun zituztela.

Nai ta nayeiz sartzen ziguten belarri ertzetatik, ondo genekien kanta au:

Ai au gabaren
Zoragarria,
Jesus jayo da
Belenen.

.....

Bazirudien denbora artako Madriltarrak zirala.

Gañera eguarrietan guztiyok joaten giñan Santa Mariyako Meza Nagusira sekulako zortziko eta *billanchikuak* aditzera José Bizente Echegarayen itz neurtuakin.

Lengo zarrai aditu izan diyotet, gogo ori bera izaten zala beren gazte denboran San Telmora egun ontan joateko.

¡A!... ¡Nun da plaza zarreko iturri eder ura! Donostiko neskame guztiak an biltzen ziran, deadar gogotik egiñaz, esanaz ¡¡Zein da azkena... a!!

Karnabalak berriz ez dago zer esanikan; oraindik ez da gaur oso galdu umore on ura; bada azkenengo urte abetan, agertu da alako bere errañu bat bezela.

Igande artsaldetan jendia joatentzan Patiñetatik gora Išturiña; soruen alde batian musikak jotzen zuten, bestian danboliñak egualdi onetan an izaten etzan jenderik etzan.

Illunabarrian ibiltzen giñan kale-jiran, Amezkillia jo artian, eta piška bat geruago portaliak nola ichtizen zituzten, jendia echera abiyatzen zan afaltzera; afaldu ta gero ogei ta amaikan galdu ardit batzubenk eta *bapo*, oyera urrengo goiza argitu arte. . . . .

Eta zenbat gauza geyago esango nituken ordukuak, bañan obe izango det gaurko Donostiko uda lekuen gañian zerbait argitaratu, lengo Donosti zarraren oroitzak gordiaz geren goguan bizi geran artian.

II.

.....Ara! Ara nun dagon gure betiko Donostia, lengo lekuan bertan, gaztelu aundien oñetan eta luze aña zabal itsasoaren gañean.

Guk arkitzen degun bañon askoz ederragua azaldutzen da kanpotarren begietan.

Guk, noizian bein, ateratzen geranian kanpoko erri oyetara, onunzkuan askoz obeto igartzen dizkagu, gure seaskachoari, bere edertasun guztiyak.

¿Eta nola ez? Ezer falta ez bada gaur gure erri chukunian? Begiratu besterik ez dago; eta erri aundi eder guzti oyetan arkitzen diran gauza guztiyak, daude gure Donostian.

Eta bestela ikus zazute udako eguardi batian *Bulebarra*, eta ez bazerate arritzen, etzerate guchiago egingo: Onlako *Duke*, alako *Marques*, onlako *gizon argi*; toki guzietako jende sonatubak; emakume banan banakuak, edertasunez jantziyak eta diz-dizatubaz arbol azpiko alkietan; aurrak berriz, aingeruak diruritenak, beren beso larru-gorrikuakin, neskamien besoetan dantzatubaz; zuriz, gorriz, urdiñez eta makiña bat kolore politez apaindubak.

Musika bat gaiñ gañekoa, bertako semiena, banatubaz zenbait soñu eder, eta ain ederki, nun egoten geran Donostiarrak kanpotarrakin nastuban, aditzen guztiz gustora. Donostiarrak badegu gauz ori, musika kontuba izan ezkeru, sentitzen degu alako alaitasun bat; atsegiñ au ez degu oraingua jez!. Jatorritik datorkigu.

Bulebarretik piška bat gorago arkitzen gera *Kasinoko* aurrin. Ez da jenderik arritzen ez danik onen edertasunakiñ.

Onen onduan negola azkenengo uda ontan, frantzes bati aditu nion zenbait gauzaren artian —*¡O quel grand bâtiment!*»

Gabian ikusgarriagua izaten da egunaz baño. Bere aurreko aldean jende aberatsa ugari afaltzen, mai zuri ederretan, erari onen bonbillak maiz idikiaz, José guardasolgilliaren ziririkuak gogora ekarriaz, korchubak *salto* egiten dutenian.

Emen ere badakagu *orkesta*, toki guchitan beziñ ona, eta jendia franko egon arren aditzen, ez da sentitzen kinkik jotzen ari diran bitartian.

Guztiya da aunditasuna eta alaya, onen aurrian gabak eguna ematen du argi biziaren podorioz. Barrenen berriz jendia izkera guztietakoa. Ez dakit zertan aritzen diran, musian edo ogei ta amaikan, gure denbora bateko atsuen gisa; ez det uste arditka aritzen diranik.

Abek guziak alde batera utzi, eta eman zagon jiracho bat *Konchan* eta ikusiko ditugu ainbeste eche chiki ondarran, *našimentu* baten antzera.

Ara itsaso baztarrian zer jende pilla, batzubek onlako gaitzekin, bestiak alakuekin, gaztiak jostatzen, lodiyak freskatzen eta *flakatz*en, argalak loditzen, aurrak negarrez, ikaraturik bagaren soñubakiñ; bestiak zanbullaka, bestiak irrintzika eta brunbulluka, saltoka batzubek, jira bestiak, ondar tiraka choruen gisa; tiñaku chikiyak artu beren *kašetetatik*, urez bete, eta korri beren echoletara; jantzi eta orra nun dagon jendia *Ezkurreneko* ostatuba osorik jateko zorian, itsasoak eragiñ azi dion gogoarekin.

Gañera ondar gañeko *pasiotoki* ederrian, agertzen dira itsasoari begira, errenkada bat eche polit, beren baratzachuakin, guztiz apain jarriyak, eta ez nola naiko jendienak, baizikan plantošo plantošenak.

Ditu Donostiak bi biltoki edo *teatro*, bat bañon bestia obiagokuak, norajoaten dan jendia arratsero poliki šamar. Konpañiak izaten dira ikusgarriyak batzubetan, azaldubaz oso ederki itzkribalaririk onenen lanak.

Donostian, ikusten dan bezela, dira gusto danetarako jolas lekuak, nola zarrentzat ala gaztientzat.

Pillota plazaren gañian ez dago zer esanik. Atochakua bat eta Jai-Alai deritzayona bestia; agerturik azkeneku ontan jendia franko Euskal-erriko seme indartsuak nola ta zer yayo jokatzen duten ikustera, alako moduz ezik non ez dan oraindik agertu lurraren jira guztian iñor, eraman diyonik joku eder ontan euskaldunari.

Kayian ez dago denbora batian bezelako ateraldirik, bañan alaya

agertzen da, kanpotar jendia meriyo dala, chalupa chikietan estalirik ur gain geyena.

Estroparetan berriz ikusten dira, Mutrikuarrak, Getariarrak, Pasaitarrak, Donostiarrak eta inguruko arrantzale geyenak, zeñen indarrak laburtzen diran sariak irabazi nayan.

Bañan Donostiak fama chit aundia du plaza-zezenetan ere.

Len izan arren *plaza* ol zarrakin egindakua. gaur agertzen da oso egokia biribill-biribilla, arrizkua, eta ez nola nai egiña, baizik Granadako moruen obren antzera.

¡Zer jende modu ez da izaten zezen joku abetan! Inguru guziak emen biltzen dira, nola frantzesak, nola españolak; nere ustietan lenbiziko oyek izaten dira choruenak beren *Praskuelo* ta *Praskuelo* oju egiñaz. Eta gero ¿esango dute ez dirala zezen zaliak? Au ta ori ta ura, eta urtero zezenak ikustera Donostira.

¡A! Arrazoi aundiarekin Donostiar zar batek esaten zuben

Festarik bear bada

Bego Donostia.

.....

Bañan norbaitek onenean esango du: Ori guztia orrela da, bai. Gauz ayek guztiyak arkitzen dira Donostian uda-denboran. ¿Bañan ez al-dira arkitzen era berean, Donostiaren modura, beste edozein bañu tokitan, dala *Biarritz-en*, dala *Arcachon-en*, dala orrelako beste edozeñetan?

Arrazoi dezu—esango diot nik—bañan zaude piska bat. Oyek guztiak arkituko dira: ordea ¿non, Donostian bezela, gauz oyen guztien onduan. bertako izaera berezia gogoratzen dizkiguten milla oroikarri? Emen daukagu alde guzietako jendia, aditzen dira Jaungoikoak daki zenbat izkuntza modu; ikusten dira eguzkiak indar aundia duen lekuetako arpegiak, odei-tartean ezpada ikusten ez dutenetakoen aldemenean. Bañan goazen piska bat arontzago; goazen gure Donosti maitea inguratzen duten mendiska eder ayetako batera, guazen Loyolara, edo Oriamendira, edo Ametzagañara, edo Uliara. ¿Zer arkitzen dezu an? ¡O! Baserri zar bat, euskalduna ataritik tellaturaño: euskalduna bere egituragatik, euskalduna ate aurrean ikusten zaizkan arbola ta metagatik; euskalduna, bere barrenen aditzen dan izkuntzagatik; euskalduna, batez era, bere barrenen bizi diran jendeen bizimoduagatik, dalako bizimodu au Euskaldun zarrena bezelakoa, ona, paketsua, langillea, itz batean, Jaungoikoak agintzen duen bezelakoa.

¿Non, Donostian ezpada arkitzen da, alde guzietako bizimoduaren ondoan onlako gauza berezia?

¡Bai! Donostia ez da bakarrik naigarria bere festak gatik, baizik bizi leku on bat dalako, bere seme leyalen artian.

Donostiako ipar aize gozu arrekin, libratzen gera, bero zakar aundietatik.

Donostian beste errien aldian, bizitzen gera ondo, nola pobriak, nola aberatsak; abek laguntzen diote bestiai, beste iñon ez bezela.

Donostiako semea da langillea, ona, ala echian, nola kalia, guztiakin ondo etorriko dana eta, guziaz gañera, biotz aundiko gizona.

Bestela ikusi besterik ez dago, nola etortzen dan udaro, gure artian bizitzera, Alargun guztiz errespetagarri ori, onratzen gaitubena ez Donostiarrak bakarrik, baizik Euskal-erri guztia, bera emen egonarekin.

¿Nola ez bada guztiyak maitatu Donostiarren leyaltdia, gaitubenian orren maite Españaiko Erregiñ paregabiak?

¡Izan dedilla bada sekuletan, gaur dan bezin dontsua Donostia!

FRANZISKO LOPEZ ETA ALEN.

